

Жавохирлаъл Неру(1889-1964)-Хиндистон давлат, сиёсий ва жамоат арбоби миллий озодлик ҳаракати курашида М.К.Гандининг сафдоши сифатида фаолият кўрсата бошлади. Жавохирлаъл Неру тарихда "Янги Хиндистон бунёдкори" номи билан машхур бўлди. Жавохирлаъл Неру 1947 йил 15 августда Дехлида машхур Лал Калъада Хиндистон Миллий мустақилликни қўлга киритганлигини эълон қилди. 1947 йилдан бошлаб Хиндистон Республикаси бош вазир ва ташқи ишлар вазир сифатида фаолият олиб борди. Жавохирлаъл Неру раҳбарлиги даврида Хиндистон жуда катта муваффақиятга эришди. Жумладан, халқ хўжалиги, фан ва маданиятнинг ривожига ўз хиссасини қўша олди. Жавохирлаъл Неру ташқи сиёсат асосларини яратди, халқаро чигал масалаларни халқ этишда жонбозлик кўрсатган эди. Унинг мустамлакачилик, ирқчиликка қарши изчил кураши, ёппасига кулланганига чек қўйиш, халқлар ўртасида тенглик, ҳамкорлик сиёсати халқаро майдонда Хиндистон нуфузини оширди. Жавохирлаъл Неру қўшилмаслик сиёсатини яратди. Қўшилмаслик сиёсати ва фалсафасини яратувчиларидан бири Жавохирлаъл Неру халқларнинг моддий фаровонлигини факат тинчлик шароитида бунёдга келтириш мумкин, деб оир неча бор уқтирган эди. Тинчлик-бу факат урушдан холи бўлиш эмас, балки давлатларнинг ўзаро ҳамкорлиги ҳамдир. Хиндистон ва шу каби давлатлар халқаро микёсда муҳим роль ўйнаш учун ҳеч қандай ҳарбий блокка қўшилмаслиги керак, деган эди у. Жавохирлаъл Нерунинг олиб борган сиёсат унинг ажойиб шаҳе эканлигини билдирди. Жавохирлаъл Неру отаси билимларини пухта эгаллади ва аста-секин сиёсат оламига кириб кела бошлади. Гарб маълумотини олган ва бу унинг дунёқарашига катта таъсир кўрсатса-да, у Хиндистон маданиятига жуда кизикар эди. Брахманлар кастасига тегишли бўлса-да, у ўзини индус деб ҳисобламас, унинг кўпгина урф-одатларига танқидий қарар эди. Конгресснинг бошқа номоёндаларидан фарқли у ижтимоий ўзгаришлар ва адолатга каттик ишонарди. Кастачиликнинг душмани бўлган Жавохирлаъл Неру хинд жамиятидаги тенгсизликни сабабларини сиқиб чиқариш, эркак ва аёлларнинг ҳуқуқи тенг бўлган давлат ташкил қилишни орзу қилган. Жавохирлаъл Неру хинд халқининг ҳаётини гарб билан тенглаштиришни истарди. Тажрибага эга бўлган социалист буларни амалга ошириш учун замонавий технология асосида саноат ишлаб чиқаришни амалга ошириш керак деб ўйлайди. Бирок, собиқ Совет Иттифоқига қанчалик ҳавас қилмасин, Жавохирлаъл Неру демократия тарафдори бўлиб қолди. У "иктисодий ажойибот"ни демократик йўл билан қурмокчи бўлди. Мамлакатдаги улкан иктисодий ва ижтимоий муаммоларга қарамасдан хинд демократик қучларини бирлаштира олди. Хитой ва собиқ СССРга ўхшаган йирик мамлакатларнинг иктисодий ва

ижтимоий ривожланиши анча юкори бўлган мамлакатлардан фарклирок Жавохирлаъл Неру хар бир инсон озодлигига босим ўтказмасдан ва зарар келтирмаган холда ривожлантиришни ваъда килди. Жавохирлаъл Неру Хиндистон бош вазирлигининг биринчи икки ярим йили давомида кудратли ички ишлар министри Валмебхан Пателъ билан ишлади. Валмебхан Пателъ партия ташкилотини назорат киларди ва у ҳукуматдаги иккинчи муҳим шахс эди. Пателъ консерватив характерга эга бўлиб, индуслар манфаатини қўллаб қувватларди. У Жавохирлаъл Нерунинг кўпгина таклифларига қарши чиқарди. Бу икки сиёсатчи ўртасидаги келишмовчиликлар тез орада ўсиб, партия ишларини назорат қилиш бўйича масалаларда қураш бошлаб юбордилар. Галабани Пателъ қўлга киритди. 1950 йилда унинг таклифи билан П.Д.Тандон Конгресс партиясининг президенти бўлиб сайланди. Тез орада Пателъ вафот этди. Жавохирлаъл Неру эса партияни қўлга киритиш учун фаол ҳаракат бошлаб юборди. П.Д.Тандон истеъфога чиқишга мажбур бўлди, Жавохирлаъл Неру эса президентликни ўз қўлига олди. 1952 йилги сайловларда Жавохирлаъл Неру галаба қозонди ва умрининг охиригача партия ва ҳукуматнинг бошлиғи бўлиб, умрининг охиригача фаолият қўрсатди.

1950 йил 26 январда Хиндистон ўзини республика деб эълон қилди. Британ парламенти модели бўйича ўзининг янги конституциясини қабул қилди. Бу моделга кўра давлат бошлиғи қозғола президент бўлди, лекин республиканинг асосий етакчиси бўлиб, бош вазир, парламентда кўпчилик партиясининг бошлиғи Лок Сабха бўлиб қолди. Лок Сабха ("Халқ палата"си) умумий овоз билан 5 йилда бир марта сайланадиган 500 кишидан иборат эди. Республика шаклига кўра давлатчилик тизими федерал бўлиб, Янги Дехлидаги марказий ва хар бир штатдаги маҳаллий ҳокимиятдан иборат бўлган икки ҳукуматнинг ўзаро алоқасидан иборат эди. Хар бир штатнинг ўз бош вазири бўлиб, у маҳаллий партияни ва штатнинг қонунчилик ҳокимиятини бошқарар эди. Марказий ҳокимиятни бошқариш қучайтириш мақсадида Янги Дехли штатлар бўйича баъзи қарорларни бажариш ҳуқуқини қўлга олди. Алоҳида вазиятларда президент штат маъмуриятини бошқариш мумкин бўлди. Ҳукумат олдидаги вазифалар марказ ва штатлар ўртасида бўлинди. Марказий ҳокимият мудосфаа, ташки сиёсат, алоқа, темир йўл транспорта ва молия ишларини бошқарарди. Штатлар эса соғлиқни сақлаш, маориф, қишлоқ хўжалиғи, маҳаллий ҳокимият органларининг иши, полиция ва суд ишларига жавоб беради. Жавохирлаъл Нерунинг гоёларига асосланган холда янги республика тўлалигича мустақил давлат деб эълон қилинди. Индуизм динига сиғинадиган аҳоли кўп бўлишига қарамасдан мамлакатнинг асосий дини йўқ эди. Черковлар давлатдан ажратилди, мактаблар эса черковдан ажратилиб, уларни давлат қўлламасди. Жавохирлаъл Неру ва унинг издошлари фикрига кўра, бу йўл билан аҳолини янги Хиндистон маданиятига ўтказиш осон кечарди.

Мустақилликдан сўнг Хиндистон таркибига қирган мустақил князликлар асосий муаммо бўлиб қолди. Маунбеттен режасига кўра 550 дан ортиқ князликлар Хиндистон таркибига ёки Покистон таркибига қиришни танлашлари лозим эди. Порахўрлик, алдов ва қуч билан Пателъ уларни Хиндистон таркибига қиритишга муваффақ бўлди. Бироқ мўғуллар давридан ҳукм суриб келаётган улуг Ҳайдаробод князлиғи Хиндистонга қўшилишдан бош тортди. Пателъ мамлакатнинг қок ўртасида бўлган ярим мустақил ва душманчилик ниятидаги бу давлатга 1948 йил 13 сентябрда қўшин жўнатди. Ундан ҳам қийин муаммони Хиндистон билан Гарбий Покистон чегараси ўртасидаги Кашмир қелтириб чиқарди. Мамлакатнинг тўртдан уч қисмини

мусулмонлар ташкил килсада, унинг хукмдори Махараджа Хари Сингх эди. У ё хохламаслиги, ёки Хиндистон ва Покистондан бирига ўтишни танлашни оркага сурап эди. Покистон чегара бўйлаб мусулмонлар дан ташкил топган ихтиёрий қисмларини шай қилиб қўйди. 1947 йил октябрда улар Кашмирга кирдилар. Босиб олиш мақсадида унинг пойтахти Сринагаруга йўл олдилар. Хокимиятни қўлдан бой беришдан қўрққан Хари Сингх Хиндистонни танлади ва Янги Дехлидан ёрдам сўради. Сринагаруга самолётларда хинд аскарлари ташланди. Шиддатли жанглардан сўнг Покистон қўшинлари чекиндилар. Сринагар ва Кашмир водийси Хиндистонга қўшилди. Кашмирнинг гарбий қисми Покистонликлар қўлида қолди. Штат раҳбарлари аста-секин хинд жамиятига қўшилиб кетдилар. Махаражлик ҳуқуқлари ўрнига Хиндистон конституциясида уларга бир қанча ҳуқуқлар берилди.

Уларга мерос ерлари, унвонлари ва ҳар йили бериладиган пул миқдори белгиланди. Уларнинг баъзилари сиёсатчи, элчи, бизнесмен ва Хиндистоннинг энг бой қишлоқларига айланиб қолдилар.

1951-1952 йиллардаги умумий сайловлар Хиндистонни дунёдаги йирик демократик мамлакат эканлигини тасдиқлади. Марказий ва маҳаллий хокимиятдаги 4 минг ўринга рақобатлашган 17 минг депутат учун хинд қишлоқлари ўзларининг овозларини бердилар. Бу Жавохирлаъл Нерунинг диндан алоҳида бўлган ўта маданиятли Хиндистон йўлини текшириш омили бўлди. Натижада миллионлаб хинд халқининг ишончига сазовор бўлган Жавохирлаъл Неру ва унинг Хиндистон Миллий Конгресс партияси Лок Сабхада 499 та ўриндан 364 тасига эга бўлди. Маҳаллий сайловларда бу партия 26 та штатдан 22 тасини эгаллади. Бу эса Жавохирлаъл Нерунинг маъқеини мустаҳкамлаб берди. Уларнинг душманлари коммунистлар бўлиб, атиги 3 та -Анухра, Прадеш, гарбий Бенгалия ва Керал штатлари уларни қўлладилар. 1957 йилги сайлоаларда конгресс партияси янада қўпроқ овозга эга бўлди. Унинг тарафдорлари 183 миллионни ташкил қилди. Лок Сабхадаги 500 ўриндан 365 та овозга эга бўлдилар. Фақат Кералда хокимият тепасида коммунистлар қолдилар. Коммунистлар дан ташқари муҳолифатнинг бир қисмини ўнглари партияси Бхаратия раҳбари Жан Санх ("Хинд халқлари партияси") ва Сватантра ("Озодлик партияси") ташкил этар эдилар, лекин улар коммунистларча ҳам оммабопликни қўлга киритмадилар.

Жамиятни қўпроқ ўйлантирадиган асосий масалалардан бири, бу мамлакат ичкарасидаги сиёсат эди. Бош вазир Жавохирлаъл Неру бу масалага жиддий эътибор қаратарди. Хиндистонга ўхшаган қўп миллатли ва қўп маданиятли мамлакатни бирлаштириш қийинчилигини билган Жавохирлаъл Неру мамлакатни "тил" жиҳатидан бўлишга бўлган ҳаракат эди. 1950-1956 йиллар давомида Хиндистон ҳаритасини тил принципи бўйича тўхтатиб қўйиш учун кураш бошланиб кетди. Турли тилларда: маратха, панжобча, гуҷаратча, тамилча, телуча гапирадиган ўзларининг махсус штатларини ташкил топишини талаб қилардилар. Хинду тилида гапирадиганлар уни инглиз тили ўрнига давлат тили деб тан олишини исташарди. Жавохирлаъл Неру бундай бўлиниш мамлакат бирлигини йўқолишига олиб қелишини яхши биларди, шунинг учун бунга иложи бориша тўсқинлик қилди. Шимолий Хиндистонда хинду тили кенг ёйилишига қарамасдан, мамлакатнинг турли бурчакларида ҳамма тушунадиган қадимги тиллар: инглиз, санскрит ва эронча тил ҳам мавжуд эди. Жавохирлаъл Неру инглиз тилига қўпроқ ён босарди, чунки у бир томондан мамлакатга керакли янгиликларни олиб қелар, иккинчи томондан мамлакатни бирлаштирувчи буюк қуч деб қарарди. 1952 йилда у биринчи алоҳида "тил штати", "Андхра Прадеш"ни одамлар телуча тилида гаплашадиган штатга розилик

беришга мажбур бўлди. У ўз фикрида қолиб: "Хали кўрасиз, арини уйини бузиб, кўпларни каттик чакишига дучор қиламиз," -деган гаплар ҳозирги кунда ўз ифодасини топди. Шундан сўнг алоҳида тилда гапирадиган янги штатлар пайдо бўлди.

Жавохирлаъл Неру ва Хиндистон Миллий Конгресс партияси мамлакатнинг асосий масаласи-камбағалчилик эканлигини яхши биларди. Уларнинг олдида қийин вазифа: тез ўсиб бораётган мамлакатни турмуш тарзини ҳамда ҳаёт даражасини кўтариш турарди. 1941 йилда Хиндистонда 389 миллион аҳоли бўлса, 1961 йилга қелиб 434 миллионга етди. Бу вазифани ҳал қилиш учун Жавохирлаъл Неру режали иқтисодий ривожланиш сиёсатини илгари сурди. У собиқ СССР ва Ғарб мамлакатларини энг яхши ютуқларини ўзига олган ҳолда Хиндистонга тўғри қеладиغان учинчи йўлни топиш керак эди. У Ғарб фан ва техникаси асосида социалистик принцип бўйича огир саноат ривожлантиришни ният қилган эди. Бу эса ривожланган капитализмни социалистик "тенглаштирув" билан мослаштиришга ёрдам берарди. Социализмни ёқтиришига қарамасдан Конгресс партиясини доимо йирик саноатчилар қўллашардилар. Хинд саноатининг гигантлари Г.Д.Бирла ва Д.Р.Д.Тата ўзларининг асосий қучларини миллий оқимларни қўллаб қўвватлаш учун сарф қилардилар, чунки шу оқимлар иқтисодий манфаатларни заминини ташкил қилади деб ҳисоблардилар. Иқтисодни режалаштириш ва координациялаштириш зарурлиги, инвестициянинг қўлами, ривожланишига туртки бўла олиши ҳусусий сектор имкониятларидан узоққа чиқишида Г.Д.Бирла ва Д.Р.Д.Тата Жавохирлаъл Неру билан ҳамфикр эди. Давлат капиталининг соғломлаштирувчи оқимигина Хиндистон иқтисодини оёққа турғизишига ишонардилар. Иқтисод жамоат ва ҳусусий секторга бўлинган эди. Саноатни ривожини ҳусусий қўлларда қолдирилди, аммо ирригацион қурилмалари, электростанцияларни қуришни давлат бошқарарди. Саноатни ривожланиши бўйича назорат қилиш учун янги қонунлар қабул қилинди ва улар ҳусусий компаниялар фаолиятини бошқарар эди. Улардан энг муҳимлари 1951 йилдаги "Саноат ҳақидаги қонун" ва 1956 йилдаги "Компаниялар ҳақидаги қонун" эди. Биринчиси, давлатга ҳусусий фирмалар устидан ҳуқуқронлигини берарди. Ўзини эски саноатини янгиламоқчи ёки қенгайтормоқчи бўлса давлатдан лицензия олиши керак эди. Иккинчиси эса, монополияларни қишлоқларди. Текширув ва чекланишлар ривожланишни сиқиб қўйган эди Монополиялар эса назоратсиз қолганидан ташқари яна ривожланди. 1961 йилда 86% компанияларда ҳусусий капиталнинг 14,6% ига тўғри қелса, қиқкина компанияларда 53% тўғри қеларди. Лицензия олиш учун қатта миқдорда қора бериш керак эди. Қоррупция ўзининг энг юқори қўққисига қикди.

Хиндистон иқтисодий ривожланганини режалаштириш ва координациялаш учун Жавохирлаъл Неру 1950 йилда Миллий қомиссияни ташкил эттирди. Яшаш даражасини кўтаришнинг асосий сабаби қилиб саноатни ривожлантириш керак деб тоқилди. Хиндистонга қучли ва қаттик иқтисод керак эди. Буларни амалга ошириш учун уқта беш йиллик режа ишлаб қикилди. Биринчиси, 1951 йилдан бошланиб, асосий эътибор қишлоқ ҳўжалигига қаратилган эди. Инглизлар Хиндистонда йирик сугориш иншоотлар системасини қурган эдилар, лекин қатта ерлар, ўзлаштирилмасдан қолиб қетган эди. Андхра Прадеш ва Майсур штатларининг қегарасидаги Тунгабҳара тўғони 1,03 миллион акр ерни сугорар эди. Бу ва бунга ўхшаш тўғонлар Хиндистон энергетикасига қатта қисса қўшардилар. Биринчи беш йиллик режа ҳисоб-қитобларга қараганда қатта ютуқлар олиб қелди. Озиқ-овқат маҳсулотлари 25%га миллий даромад эса 18% га ошди. Бу Жавохирлаъл Неру олиб бораётган сиёсатининг самараси эди. Иккинчи беш йиллик режа (1956-1961 йиллар) саноатни ривожлантиришга қаратилган

эди. У миллий даромадни 25% кўтариши керак эди. Иккинчи беш йилликка уч баравар кўп махсулот сарфланди, лекин натижа кутилгандан ёмон бўлди. Шунга карамасдан, электрокуват ишлаб чиқариш икки баравар ўсди. Кумир казиб чиқариш, пўлат ишлаб чиқариш ўсди. Хиндистон саноат соҳасида анча ютукка эришди. Янги Хиндистонда Жавохирлаъл Нерунинг беш йиллик режалари мамлакатни замонавий саноатлашган ривожланишига асос солди. Улардан сўнг мамлакат озик-овкат махсулотлари билан тўлиқ ўзини-ўзи таъминлай бошлади. Кутилган натижани беш йиллик режалар бермасида, уларнинг ёрдамида 1951-1961 йилларда миллий даромад 42% ўсди. Жавохирлаъл Нерунинг бош вазирлиги даврида демографик кўрсатувлар ўсди. Мамлакатда ўлим суратлари икки баравар камайди. Бу галабаларга карама-карши бўлган асосий муаммо аҳолини ўсиши бўлиб, бир йилда 5-6 миллионга купая бошлади. Жавохирлаъл Неру буни билсада, лекин уни хал кила олмади. 1959 йилдагина хинд ҳукумати Жавохирлаъл Неру бошчилигида "оилани режалаштириш бўйича лойиҳалар"ни ишлаб чиқди. Бу лойиҳалар ҳеч қандай натижа бермади. Демографик портлаш саводсизлик билан боғланган эди. Кўпайиб бораётган университетлар, институтлар, коллежлар саводсизликка қарши курашишга ёрдам бера олмади. 1947 йилда 86% аҳоли саводсиз эди, 30 йилдан сўнг, 1979 йил 70% аҳоли аввалгидек ўқиш ва ёзишни билмасдилар. Ҳозирги кунга қадар Хиндистоннинг асосий муаммоси аҳолини тез суръатлар билан ўсиши ва саводсизлик бўлиб қолмади. Жавохирлаъл Нерунинг зиммасига юкланган жамоатчилик ишончи бу муаммоларни биринчи навбатда хал қилиши лозим эди. Унинг ҳаракатлари мамлакат жамият қурилишини тубдан ўзгартирди. Бунинг учун асосни Махатма Ганди тайёрлаб қетган эди, лекин бунга карамасдан жамият қонунлари ўтмишга бориб такаларди. Жавохирлаъл Неру Хиндистондаги мавжуд бўлган муаммоларни иложи борида тинч ва осойишталик билан амалга ошириш учун тинимсиз ҳаракат қилар эди. У ҳақиқий ва том маънодаги ватанпарвар шахс сифатида халқ кўз ўнгига гавдаланарди.

Жавохирлаъл Нерунинг ҳаракати билан "аёллар ҳуқуқи тўғрисида" қонунлар қабул қилинди. Бу олти йиллик кураш маҳсули бўлиб, аёллар ҳаётини янгилаш борасида инқилоб ҳисобланарди. Мустақилликдан сўнг аёллар ҳуқуқи қозонганига эркаклар ҳуқуқи билан тенглашди. Амалда эса эскича хотин-қизларга муносабат қолаверди. 1955 ва 1956 йилларда Жавохирлаъл Неру муҳим қонунларни қабул қилишга муваффақ бўлди. Улардан биринчи хинд никоҳи тўғрисида бўлиб, хинд аёлига никоҳни бекор қилишга руҳсат берилди. Бундан ташқари, у эркакларда 18, қизларда 15 ёш деб белгилашга муваффақ бўлди. Жавохирлаъл Нерунинг ҳаракатлари орқалигина хинд аёллари эркаклар билан барабар юридик ҳуқуқларга эга бўлдилар. Шу билан бирга Жавохирлаъл Неру бошқаруви даврида Хиндистон дунё сахнасида ҳам ўз ўрнига эга бўлди. Қўшилмаслик сиёсатининг асоси мазмунини биринчи марта Жавохирлаъл Неру 1947 йил 4 декабрда Хиндистон таъсис мажлисида таърифлаган эди. "Бизнинг давримизда, деганди у, - ташқи сиёсатнинг моҳияти битта умумий саволга бориб такалади: "Қим қайси гуруҳга мансуб?" Бу албатта масалани ниҳоятда соддалаштириб кўрсатишдир...Биз эса ташқи сиёсатда ўзимизни бирорта томон билан боғлаб қўймасликка интилдик ва шунинг учун ҳеч қандай блокка қўшилмадик. Биз ҳар бир халқаро масалани моҳиятига қўра ўз шахсий фикримиз билан халқ этишга қиришамиз".

Жавохирлаъл Неру халкаро алокалар бобида катта эркинлик билан ҳаракат килди. Хинд халки ва уларнинг мустиқил мамлакатлари дунё сахнасида тўла ҳуқуқли бўлиши ва бошқа мамлакат унга ҳурмат билан қарабини хоҳлардилар. Халқ Жавохирлаъл Неруга ташки сиёсатни амалга ошириш режасини ишлаб чиқишига рози эди. Сезиларли ҳолда Жавохирлаъл Неру бу халқ хоҳишини амалда бажара олди. Колоклиги ва камбағаллигига қарамадан Жавохирлаъл Неру бошчилигидаги Хиндистон халкаро майдонда муҳим роль ўйновчи мамлакатга айлана олди. АҚШ, собиқ СССР ва Буюк Британия ҳарбий альянси тарқалди. Дунё икки қарама-қарши лагерга бўлинди. Улар ўртасидаги қарама-қаршилиқни юмшатиш учун Жавохирлаъл Неру "Қўшилмаслик сиёсатини" тутди. У АҚШ ва собиқ СССР ўртасидаги муносабатларга аралашмасликка чақирди. Қанча мамлакат қўшилса улар ўртасидаги муаммо катталашишини тушунтирди. Жавохирлаъл Нерунинг ҳаракатлари янги факторни "Қўшилмаслик ҳаракати"ни келтириб чиқарди. Унинг ўзи ва кизи Индира Гандининг фаолиятлари ва ҳаракатлари натижасида халкаро муносабатларда Хиндистоннинг обрўси кўтарилди. 1947 йилдаёқ Хиндистон ҳукуматининг раҳбари "Мен яқин орада, айтайлик 2-3 йилдан сўнг дунё қўшилмаслик позициясини маъқул қўришига ишонаман... ва ҳозирда қучсиз бўлган талайгина кичик мамлакатлар бу масалада эҳтимол Хиндистондан ўрнатқ олсалар қерак", деганди. 1947 йилда ҳарбий блокларга қўшилмаган мамлакат биргина Хиндистон ҳисобланган бўлса, ҳозирда қўшилмаслик ҳаракатида 120 дан ортиқ Осиё, Африка, Лотин Америкаси ва Европа мамлакатлари иштирок этмокда.

Жавохирлаъл Неру бутун дунёда тинч-тотув яшаш гоёлари асосида тинчлик ҳамда ҳавфсизликни мустиқкамлаш халкаро ҳамкорлик муҳимлигини бир неча бор таъкидларди, ҳал этилмаган халкаро муаммолар тинч воситалар билан бартараф этилиши мумкин ва лозим эканлигини уқтирарди. Хиндистоннинг қўшнилари бўлмиш Хитой ва Покистон ўртасидаги алоқаларни яхшилаш борасида Жавохирлаъл Нерунинг омади келмади. 1948 йилги воқеалардан сўнг Покистон билан Хиндистон алоқаси ёмонлигича қолди. Қашмир масаласи Хиндистон билан Покистон ўртасидаги муаммоли ҳудуд бўлиб қолмокда. Бу икки мамлакат ўртасидаги қелишмовчилик ҳозирги қунгача давом этиб қеляпти. Жавохирлаъл Нерунинг Хиндистон билан Хитой ўртасидаги алоқаларини ўрнатишига қилган ҳаракатлари яхши натижа бермади. Шимоли-шарқий тоғли қегараларда бўлиб ўтган 1962 йилги воқеалар Хитой билан урушни келтириб чиқарди. 15 минг фунт тепалиқларда бўлиб ўтган ҳарбий ҳаракатларда ёмон қуролланган, қучсиз тайёрланган хинд қўшинлари урушга тайёр эмаслиқларини намоён қилдилар. Хитойлиқлар хинд қўшинларини катта қисмини асирга олдилар. Уларнинг турган ерларидан суриб чиқардилар. Хатто шимоли-шарқда жойлашган Ассам штати хитойлиқлар томонидан босиб олиниши мумкинлигидан штатдаги аҳоли ўртасида қўрқув пайдо бўлган эди. Хиндистон бахтига хитойлиқлар ҳарбий ҳаракатларни тўхтатиб, қўшинларини олиб чиқиб қетдилар. Бу воқеа Хиндистон обрўсига катта путур етказди. Хитой билан алоқаларни яхшилашга уринаётган Жавохирлаъл Нерунинг сиёсий ҳаётида, бош вазирлик давридаги катта сиёсий инкирозни келтириб чиқарди.

1964 йил 27 майда Жавохирлаъл Неру вафот этди. Унинг вафоти Хиндистон учун катта талофат эди. 17,5 йил давомида Хиндистон давлати ишлари учун жавобгар шахе, уч марта кайта сайланган шахс эди. Демократик мамлакатлар учун бу рекорд натижа эди. Шунанг олиш керакки, XXI асрда Жанубий Осиёда бундай обрўга эга бўлган бошка шахс хали йўк. Унинг бошчилигида Хиндистон халқаро сахнада ўз ўрнини топди. У хакикий ватанпарвар инсон эди. Жавохирлаъл Неру хокимият тепасига келиши билан ўз олдида энг биринчи максад килиб кўлга киритилган мустикалликни мустикамлаш, Махатма Ганди асос солган ижтимоий-иктисодий ўзгаришларни давом эттириш масаласини кўйди. Хуллас, Жавохирлаъл Неру жонажон ватанини мустикал тараккиёт йўлида забардаст бўлиб туриши, уни кудратли, мустикам ва халқларини каттик жипслашган холда кўришни юрак кўри билан чин дилдан истарди. Хинд халқи ва жахондаги тинчликсевар кучлар Жавохирлаъл Нерунинг олиб борган ишларини хеч качон унутмайди.

Тўхтаева Раъно Нортўхтаевна